

Hertha Kräftner'in “kafa” adlı öyküsünde yabancılaşma sorunsalı ya da “parçalanmış beden fantezisi”

Funda Kıziler Emer*

Özet

Bu çalışmada, savaş sonrası Avusturya yazınının önemli temsilcilerinden biri olan kadın yazar Hertha Kräftner'in *Kafa* adlı öyküsü, 20. yüzyılda yaşayan bireyin en temel açmazlarından biri olan “yabancılaşma” sorunsalı ekseninde, metne içkin eleştiri yöntemiyle metni aşkın eleştiri yöntemlerini (yazara ve okura dönük eleştiri) birbirine harmanlayan eklektik bir yöntemle analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kräftner; savaş sonrası; kafa; Lacan; ayna; gerçeklik; yabancılaşma.

The problem of alienation in Hertha Kräftner`s literary output named *Head* or “fantasy of the fragmented body”

Abstract

In this study the literary output of Hertha Kräftner named *Head*, which is among the examples of Austrian literature after the war, is analyzed with an eclectic method, blending text-immanent criticism and text-transcendental criticism (reader response criticism and writer response criticism) with each another, within the scope of the problem of “alienation”, which is one of the main dilemmas of a person in the 20th century.

Keywords: Kräftner; after the war; Head; mirror; Lacan; reality; alienation.

* Yrd. Doç. Dr. Funda Kıziler Emer, Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, e- mail: fkiziler@sakarya.edu.tr.

1- Genel Hatlarıyla Yabancılaşma Kavramı

Felsefe, sosyoloji, teoloji, psikiyatri, psikoloji ve yazınbilim gibi farklı disiplinlerin mercek altına aldığı "yabancılaşma" kavramı, Latince "alienatio", İngilizcede "alienation", Fransızca "aliéne" sözcükleriyle karşılır ve temel olarak "*ruhsal bir rahatsızlık durumunu*" (Fromm, 1993: 107) imler. Ancak kavramı gerçek anlamda ilk kullananın Hegel (1770-1831) olduğu genel kabul gören bir görüştür. İdealist felsefenin en önemli temsilcilerinden biri olan Hegel, yabancılaşma (Entfremdung) kavramını, insanı kendi özüne, kendi emeği ve bilgisiyle biçimlendirdiği dünyaya "*yabancı*" kılan ve yarattığı bu "*ölü dünya*" içindeki toplumsal kurumlarıyla insanlar arası ilişkileri de zehirleyen "*burjuvazinin mülkiyet kurumu*"nu (Hegel, 1907: 244) eleştirirken kullanmıştır. Öz kavramını yadsıyan, eytişimsel maddeciliğin öncüsü olan Marx (1818-1883) da bu kavramı, anamalcı düzen içinde işçinin kendi emeğiyle ürettiği nesnelere yabancılaşması ve aynı zamanda "*insanın insandan yabancılaşması*" (Marx / Engels, 1955: 106) olarak tanımlamıştır.

Kökene daha eski zamanlara dayanmasına karşın, ağırlıklı olarak anamalcı burjuva düzeninin bir doğurgusu olarak ele alınan bu kavram, kabaca 19. ve özellikle de 20. yüzyılın ileri düzeyde sanayileşmiş ve makineleşmiş modern dünyasında yaşayan bireyin kendiyile, doğayla ve toplumla olan ilişkisini olumsuz yönde etkileyen bir yaşam deneyimi olarak ele alınır. Fromm, yabancılaşma kavramını "*kişinin kendini bir yabancı olarak algıladığı bir tür deneyim*" şeklinde tanımlar. Marx'ın ortaya koyduğu gibi, anamalcı dizgede kendi emeğine ve eylemlerine "*yabancılaşan insan, diğer insanlarla olduğu gibi, kendisiyle irtibatını da yitirmişti*"* (Fromm, 1993: 107). Teknolojik gelişmelere koşut olarak yüzü sürekli değişen ve gittikçe teknokratlaşan bir dünyada bireyin yaşam algısı sarsıntıya uğramıştır. Birey, devlet aygıtının soyut bürokratik işleyişi karşısında aciz düşmüş ve kitle içinde biricikliğini yitirerek anonimleşmeye başlamıştır. Bu durum, bireyin hem kendisiyle hem çevresiyle olan ilişkilerinde kökten bir değişim yaratmıştır. 20. yüzyıl, artık insanlar arası ilişkilerin de tümüyle mekanikleştiği, metalar arası ilişkilere dönüştüğü, hatta insanların kendilerini satın aldıkları metalarla özdeşleştirdiği bir tüketim dünyasına evrilmiştir. İçinde yaşadıkları dünyaya ve kendilerine tümüyle yabancılaşan insanlar, Marcuse'un söylemiyle "*kendilerini satın aldıkları metalarda tanımaktadırlar; ruhlarını otomobillerinde, müzik setlerinde, içtenkatlı evlerinde, mutfak donatımında bulmaktadırlar*" (Marcuse, 1990: 7).

* Tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

Emer Kızıler, F. (2012). Hertha Kräftner'in "kafa" adlı öyküsünde yabancılaşma sorunsalı ya da "parçalanmış beden fantezisi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

19. yüzyılın sonlarında, ekonomik üretim etkinlikleri alanında gerçekleşen hızlı değişimin üst yapıya yansımalarıyla dünya yazınında kökten bir değişim ortaya çıkar. Almanca yazında (deutschsprachige Literatur) da izlek ve biçem yönünden kendisini gösteren bu değişim; Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları*, Kafka'nın *Yargı'sı*, Barlach'ın *Ölü Gün'ü*, Stadler, Heym ve Trakl'in şiirleriyle doruk noktasına ulaşır. Zaman algısının parçalandığı, ben idealinin yok olduğu, nesnenin özneyi belirlediği, yazarın yaratıcı işlevini yitirdiği bu dönemin yazınında başat olarak, yaşamın mekanikleştirilip şeyleştirilmesine, insanın kendine ve çevresine yabancılaştırılmasına karşı bir eleştiri görülür. (Jens, 1984: 112) Modern insanın en temel yaşam deneyimi olarak tanımlanabilecek olan yabancılaşma olgusu Goethe'den, Schnitzler'e, Wordsworth, Keats'e, Dickens ve Zola'ya kadar birçok farklı yazar tarafından ele alınmıştır. Yabancılaşma kavramının yazın dünyasına genel olarak, "*bireysel özgürlüğün yitirilmesi ve varoluş korkusunun gittikçe artmasıyla bağlantılı*" bir deneyim biçiminde yansıtıldığı gözlenir. Özellikle Kafka, Beckett ve Bernhard gibi 20. yüzyılın önemli yazarlarının yapıtlarında "*ben ve dünya arasındaki yabancılaşma o kadar aşırıya varmıştır ki, her gerçek kuşkulu ve gerçek dışı bir hal almıştır*" * (Horst / Dämmrich, 1995: 133).

2- Kräftner'e İlişkin Bir Arasöz

Sanatçıların değeri genelde yaşadığı dönemde anlaşılmazken, Hertha Kräftner (1928-1951) için tam tersi bir durum söz konusu olmuştur. Yaşadığı yıllarda Viyana yazın çevresinde kısa sürede kendini kabul ettirmesine rağmen, ölümünden sonra kendisine uzun yıllar hak ettiği değer verilmeyen sıra dışı bir yazardır Kräftner. Ancak seksenli yıllardan itibaren savaş sonrası Avusturya yazınının, adı Ingeborg Bachmann'ın yanında yer alması gereken en önemli kadın şairlerinden biri olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. (Zeyringer, 2008: 87-90)

Özellikle feminist eleştirmenler tarafından adeta yeniden keşfedilerek Sylvia Plath'le karşılaştırılan bu yazar, kısacık trajik yaşamıyla da dikkatleri üzerine çekmektedir: II. Dünya Savaşı'nın fiziksel ve psikolojik yıkımlarını oldukça sarsıcı bir şekilde yaşamıştır. Babası, 1945'in Mart ayında evlerine zorla girip kızına tecavüz eden – ki o dönemde sayısız kadının başına gelen bir olaydır bu – Rus askerlerini komutanlıklarına şikayet etmek ister, ancak tartıştığı askerlerden biri tarafından ağır yaralanır. Hertha, babasının yaklaşık beş ay süren

* Tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

Emer Kızıler, F. (2012). Hertha Kräftner'in "kafa" adlı öyküsünde yabancılaşma sorunsalı ya da "parçalanmış beden fantezisi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

ölümünü umarsızca izlemek zorunda kalır. (Petrik, 2008. 23-27) Henüz on yedi yaşındayken yaşadığı bu olaydan derinden etkilenerek depresyona giren yazar, yirmi üç yaşında aşırı dozda Veronal hapı içerek intihar eder.

On sekiz yaşında yazmaya başlayan Kräftner, ardında başta şiir olmak üzere, roman fragmanı, kısa öykü, mektup ve günce gibi farklı türde kaleme alınmış olsa da, neredeyse tümü yoğun bir şekilde özyaşamöyküsel özellikler taşıyan birçok metin bırakmıştır. Herbert Eisenreich'a yazdığı bir mektupta "*Her ruhsal tasvir, aynı zamanda dünyanın bir tasviridir. Hatta en gerçekçi dünya tasviri aynı zamanda ruhsal bir tasvirdir*" * (Altmann, 2001: 347) şeklindeki söyleminde, iç ve dış dünya ayrımına karşı çıkan yazarın kendisi de, yapıtlarının özyaşamöyküsel irasını vurgular. Yapıtlarında genel olarak ölüm, sevgi, ayrılık, yalnızlık gibi motifleri işleyen Kräftner'in yazınsal yaratısının ağırlık noktası şiirlerinde olduğu için, her şeyden önce şair kimliğiyle ele alınmıştır (Altmann, 2001: 343-348), şiirleri kadar önemli olduğuna inandığımız düzyazı metinleriye, neredeyse hiç incelenmemiştir.

Bu çalışmada, düzyazı türünde kaleme aldığı bir metnini yabancılaşma sorunsalı ekseninde çözümlenmeye çalışacağımız Kräftner, çok genç yaşta intihar etmesinin de ortaya koyduğu gibi, hep yabancı kalmıştır yaşama. İntiharından yedi ay önce kaleme aldığı bir mektubunda kendisini, Germanistik ve Anglistik öğrenimi gördüğü üniversite arkadaşlarına olduğu kadar, Hans Weigel öncülüğünde Café Raimund'da toplanan sanat çevresindeki sanatçılara ve onların yaptığı sohbetlere de "yabancı" (Kräftner, 2001: 283) hissettiğini belirtir. 20.08.1949'da, Norveç gezisinde kaleme aldığı gezi-güncesi türündeki bir metninde yer alan şu söylemleri, kendisini hiçbir zaman hiçbir yerde bir türlü yaşama ait hissedemediğini, tutunamadığını, büsbütün 'yabancı' kaldığını ortaya koyar:

Burada yaşamın ne demek olduğunu anlıyor insan: Veda etmek, sevgi, güvende olma ve sıcaklık denen her şeyden uzaklaşıp gitmek. Yine beni kedere boğarak hasta eden hayvan, her birinden hastalık, umutsuzluk, kötülük ve üzüntü akan sayısız ağzı olan o korkunç hayvan, içimde emekleyerek yavaş yavaş yukarıya doğru çıkıyor. Ah, herhangi bir yerde de kendimi yuvada hissedebilseydim! *
(2001: 119-120)

* Tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

* Tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

3- Kräftner'in *Kafa* Adlı Öyküsünde Yabancılaşma Sorunsalı

"...bu Gestalt, görünümünün ikili boyutuyla aynı anda hem 'Ben'in gideceği yabancılaşma menziline haber verir, hem de onun zihinsel kalımlılığını simgeler; yine (bu Gestalt), 'Ben'i, kişinin kendini yansıttığı modelle birleştirecek eşleştirmelere, ona hükmeden hayaletlere, kendi kurduğu dünyanın belli belirsiz bir ilişkiyle gerçekleşmesine yarayan otomata gebedir."

(Lacan, 1966: 2-3)

Yazarın yaklaşık bir ay kadar sonra, Eylül 1949'da kaleme aldığı *Kafa*¹ (*Der Kopf*) adlı öykü türündeki kısa düzyazı metninin izleği, burada ortaya koymaya çalışacağımız gibi yabancılaşma sorunsalıdır. Metnin kaleme alındığı 1949 yılı, II. Dünya Savaşı'nın bitişinden dört yıl sonrasına denk gelmektedir. Bilindiği gibi uzun süre totaliter rejim altında yönetilme, savaşın yol açtığı fiziksel ve psikolojik yıkıntılar arasında ayakta kalma çabası, insan türünü tümünden yok etme tehdidi yaratan atom bombasının üretilip Hiroşima ve Nagasaki'ye atılması, toplama kamplarında yaklaşık altı milyon Yahudi'nin katledilmesi tam bir korku çağı yaratarak Aydınlanma ülkelerine duyulan inancı tümüyle yok etmişti. Kräftner'in, dış dünyada bu kadar büyük olumsuzlukların yaşandığı bir dönemde yazdığı bu metinde, bir gün ansızın kafasını yitirdiğini ayırmsayan bir kadının bakış açısından yansıttığı gibi, kişinin içinde yaşadığı dönemin akıl almaz gerçekliklerine yabancılaşması neredeyse kaçınılmaz bir durumdur.

O-anlatıcı aracılığıyla anlatılan metinde, Almancada kendisinin bir kadın olduğunu imleyen "sie" zamirinin kullanıldığı bir tek kişi vardır. Okuru ansızın sarsıcı ve gerçekdışı bir olayla karşılaştırarak doğrudan metnin içine çeken öykü şöyle başlar:

Bir akşam aynanın karşısına geçtiğinde, kafasının kaybolduğunu fark etti. Elini korkuyla, onun boğazında olması gerektiği yere götürdü, ama hiçbir şey yoktu orada. Boşluğu kavrayamadı. Elleri umarsızca havada kaldı, ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Telaşla kendi vücudunu, duvarları, nesnelere yoklamaya başladı.*

(s. 125)

Kafa, insan bedeninin en yaşamsal organı olan, tüm duygu ve düşünce evreninin merkezi niteliğindeki beyninin bulunduğu baş kısmıdır. Bu nedendir ki, pek çok dilde kafa, akılla özdeş olarak kullanılır. Kafanın olmayışı / yokluğu ("kafasızlık"), bir eğretileme olarak aklın, logos'un yokluğu anlamına gelir. Kadının kafasının bedeninde bulunması gereken yerde

¹ Kräftner, Hertha (2001), "Der Kopf", *Kühle Sterne*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, s. 125-127.

* Yazarın kitabından *Kafa* adlı metinden yapılan ve tümü tarafımdan Türkçeye aktarılan alıntılarda yalnızca sayfa numarası verilecektir.

Emer Kızıler, F. (2012). Hertha Kräftner'in "kafa" adlı öyküsünde yabancılaşma sorunsalı ya da "parçalanmış beden fantezisi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

olmadığını dile getirirken, Almandada aynı zamanda kişinin zor bir durumla karşılaştığında iyice düşünmeden, akılsızca / kafasızca davranması anlamına gelen "den Kopf verlieren" deyimini kullanan yazar, kadın figürün aklını, bir başka söylemle gerçeklik duygusunu yitirmesine göndermede bulunur.

Kadının aynanın karşına geçince kafasının yerinde olmadığını fark etmesi -aslında başsız bedeninin gözleri olamayacağına göre, kafanın yokluğunu ikiye katlayan bir absürlük yaratır bu-, ayna imgesi üzerine düşünmeyi de gerekli kılmaktadır: Bilindiği gibi, ayna bir yansıtma aracıdır. Kişi aynaya baktığında, aynadaki yansımasıyla, suretiyle / öteki ben' ile karşılaşır. Ben ve öteki / aslı ve sureti ikilemini yaratan bir obje olarak ayna; mitolojide (Narkissos), sanatta ve yazında başat olarak benlik arayışını ve yabancılaşmayı simgeler. Kräftner'in diğer metinlerinde kullandığı ayna imgesine kabaca bakılacak olursa, onun da bu motifi başat olarak kimlik arayışı ve yabancılaşma olguları ekseninde kullandığı görülür: 14.09.1948'de O. Hirsch'e yazdığı bir mektupta, "*Her aynanın kişiye başka bir yüz gösterdiği doğru; bu nedenle şimdi kendime çok yabancıyım*" (Kräftner, 2001: 49) diyen yazarın, bu metinden önce yazdığı *Öteki Yol (Der Andere Weg, 02.04.1949)* adlı düzyazı metnindeki kadın figür, "*aynanın önünde uzun süre otur(ur). Kendi içine bak(ar) ve onunla dolu olduğunu gör(ür).*" (Kräftner, 2001: 76) *Ben Formunda Bir Roman İçin Notlar (Notizen zu einem Roman in Ich-Form, 03.12.1950)* başlıklı metnindeki ben-anlatıcı, keder içinde olmasına rağmen, "*kendimi aynada oldukça iyi gördüğümü itiraf ediyorum*" (Kräftner, 2001: 239) der. Leskovar ve Vivenz'in de dikkati çektiği gibi, *Kafa* adlı metnindeki kadının ayna karşısındaki durumu, Freudiyen psikanalizi dilbilime uygulayan Fransız psikanalist Jacques Lacan'ın "*ayna evresi*"² diye betimlediği benlik / kimlik edinimi evresiyle yakın bir ilişki içindedir. (Leskovar, 2005: 93) / (Vivenz, 2008: 151)

Lacan'a göre, 6 ila 18 ay arasındaki çocuk aynaya baktığında, kendini ilk kez bütünsel bir imge olarak algılayarak kendim / ben duygusunu edinir. İşte tam da kendilik / ben bilincini bir yansımadan / imgeden yola çıkarak kurguladığı için, kendi ben'ini keşfettiği anda, kaçınılmaz bir şekilde ona yabancılaşmaya yazgılıdır insan. Bowie'nin söylemiyle "*Freud'a göre ilk kez rüyalarda açıklık kazanan bireyin öz bölünmüşlüğü şimdi Lacan tarafından yeniden düşünülmekte ve üstelik bir kâbus olarak tasavvur edilmektedir*" (Bowie, 2007: 33).

² Bowie'nin bildirdiğine göre, aslında Lacan'ın 1936'da, 14. Uluslar arası Psikanaliz Kongresi'nde bildiri olarak sunduğu "The Looking-Glass Phase" adlı bu çalışması, ancak bir yıl sonra The International Journal of Psychoanalysis dergisinde (sayı 18, bölüm 1, Ocak 1937, 78) özet olarak yayımlanmıştır. (Bowie, 2007: 25)

Emer Kızıler, F. (2012). Hertha Kräftner'in "kafa" adlı öyküsünde yabancılaşma sorunsalı ya da "parçalanmış beden fantezisi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Aynadaki yansımayla bütünleşip bir tür özdeşlik kurarak yanılısamalı / "aldatıcı" bir benlik bilincine eren kişinin bilinçdışına, "temel ruhsal bütünleşme ve parçalanma diyalektiği(nin)"³ (Bowie, 2007: 35) bir doğurgusu olarak parçalanma fantezileri eşlik eder. Lacan, "ayna evresi"nde ortaya çıkıp eşzamanlı olarak işlediğini savunduğu bu ikili (bütünleşme ve yabancılaşma) olguyu, ben'in sahte de olsa bir bütünlük kurma arzusunun karşılık yabancılaşmanın yıkıcı yönünü imleyen "parçalanmış beden (*corps morcelé*)" kavramıyla açıklar:

Bu parçalanmış beden –bu aynı zamanda kuramsal referans sistemimize kattığım bir terimdir- analizin akışı sırasında belli bir düzeyde saldırgan bir çözümlenmeyle karşılaşıldığı noktada ve genellikle rüyalarda kendini gösterir. Kanatlanıp uçan, bağırsak deşmek için silah kuşanmış kopuk uzuvlar ya da eksoskopide resmedildiği gibi büyütülmüş, yerinden çıkmış organlar, tıpkı hayalperest Hieronymus Bosch'un on beşinci yüzyıldan modern insanın imgelemine doruğuna çıkışını resimlerinde kalıcı biçimde sabitleştirdiği şeyin ta kendisi olarak görünürler. Üstelik bu biçim, daha elle tutulur bir biçimde, fantezinin anatomisini tanımlayan 'kırılma' hatlarıyla, histerinin şizoid ve kasımlı belirtilerinde görüldüğü gibi organik düzeyde de gösterir kendini. (Lacan, 1977: 4-5)

Görüldüğü gibi *Kafa* adlı bu öyküde, kadın figürün kafasının bedeninde olması gereken yerde olmayışı / yokluğu ve bu durumu bir aynanın önünde fark etmesi, ileride göreceğimiz gibi bedeninden kopuk, ayrı, özerk, onunla örgensel bağını yitirmiş bir başka, tuhaf şey-e dönüşmesi ve metnin son tümcesinin, tüm bir metne bir kâbus gibi okunabilme olanağını vermesi, Lacan'ın "parçalanmış beden fantezisi" kavramıyla neredeyse birebir örtüşmekte, hatta adeta onu yazın yoluyla canlandırıp temsil etmektedir. Bu metni kaleme almadan önce, 1947'de Viyana Üniversitesi'nde, Germanistik ve Anglistik öğreniminin yanı sıra psikoloji dersleri de alan Kräftner'in, "ayna evresi" kavramını 1936'da ortaya atan Lacan'ın psikanalitik kuramını incelemiş ve bundan etkilenmiş olması oldukça yüksek bir varsayımdır.

Kräftner, neredeyse tüm yapıtlarında olduğu gibi, burada da bir kadını metnin odak noktasına yerleştirir. Bunda, yazarın yaşamıyla yazınsal üretiminin ayrılmaz bir şekilde iç içe

³ Freudiyen terimlerle sevgiyi / yaşam içgüdüsünü simgeleyen Eros ile, yıkıcılığı / ölüm içgüdüsünü simgeleyen Thanatos arasındaki eytişimsel ilişkidir bu.

geçmesinin payı büyüktür. Onun yapıtlarında kurmaca ve gerçek, bir madalyonun iki ayrı yüzü gibi örgensel bir bütünlük içindedir. Yazarın kapalı bir uzamda gerçekleşen bu öyküye ana figür olarak bir kadını seçmesini, bu nedenle biz biyografik açıdan ele alsak da, Vivenz'in, Fliedl'in çalışmasından yola çıkarak öne sürdüğü gibi, bu durumun metne, kadınları "kafasız" gören ataerkil toplum yapısına yönelik bir eleştiri olarak okunabilirlik kazandırdığını da belirtmek istiyoruz. (Fliedl, 1998: 140) Metinde, ana figür olan kadının yanı sıra, kendisi hakkında hiçbir bilgi verilmeyen, yalnızca kadınla önceden randevulaştıkları sezilen eril bir figür söz konusu edilir.

Öykünün başlangıcı, yazarın özellikle düzyazı metinlerinde kendisine model aldığı, hatta bu öyküyü kaleme aldığı 1949 yılında, gerçeküstücü yazım tarzı hakkında sonradan bitiremeyeceği doktora tezini yazmaya başladığı Franz Kafka'nın *Değişim (Die Verwandlung)* adlı yapıtını andırır. Okur, "Bir sabah tedirgin düşlerden uyanan Gregor Samsa, devcileyin bir böceğe dönüşmüş buldu kendini" (Kafka, 1996: 5) şeklinde başlayan bu yapıtı okumaya başladığında, böyle bir olayın nasıl gerçekleştiği sorusunu sorgulamadan kendini öyküye kaptırırsa, burada da buna benzer bir deneyim yaşar. Hemen ardından gelen paragrafta Samsa'nın bu şok edici olayı sorgulamasına benzer şekilde, bu öyküde de kadının kafasının yerinde olmayışı durumuyla yüzleşmesi anlatılır:

Her şey her zamanki gibiydi, yalnızca renksizdi. Ve sonra, odada bazı şeyler hareket etse de, her şeyin sessiz olduğunu hissetti. Kendisi yürürken de ses çıkmıyordu; eteği hışırdamıyordu ve ayakkabıları takırdamıyordu artık. (s. 125)

Zamansal açıdan bir belirsizlik söz konusu olsa da, metinde kafanın artık yerinde olmadığı şu andaki zamanla, normal yerinde olduğu önceki zaman kesiti kıyaslanmaktadır. Her şey önceki zaman kesitiyle aynı gibidir, ancak nesnelere rengi ve sesi de gitmiştir kafanın gidişiyle birlikte, kadın figürün dış dünyayı algılaması değişmiştir. Kafası bedeninden ayrılmış, kendisinin dışına çıkmıştır. Bir kopuşu imleyen bu değişim öncelikli olarak, kadının kendi varlığına, kendi ruhuna ve bedenine yöneliktir. Dış dünyadaki nesnelere benzer şekilde, kendi varlığı da silikleşmiş, sessizleşmiştir. Kadın "yorgun düşene dek odada gezinip dur(masından)" da anlaşıldığı gibi, ruhsal açıdan son derece "huzursuz"dur bu durumdan. Bu huzursuz ruh hali, dış dünyadaki nesnelere olduğu gibi, kendi bedenine ilişkin algılarını da zayıflatmış, hatta neredeyse yok etmiştir; öyle ki "vücudunu bir köşeye çarp(sa)"da, "acı hissetme(z)" (s. 126).

Kadının, "*zamanın bunaltıcı bir şekilde geçip gittiğini duyumsa(dığı)*" noktada, bir "adam" söz konusu edilir öyküde: "*Adamın gelmiş olması gereken saatin geçtiğini biliyordu tüm vücudunda. Belki hala kapının önündeydi, ama onun kapıyı çalması hiçbir işe yaramazdı; o, onu duymazdı ki*" (s. 126). Metinden yalnız yaşadığını anladığımız kadının, adamın geleceği saati "*tüm vücudunda*" biliyor olması; örtük olarak okura, o anın ikisinin randevulaştığı saati gösterdiğini ve kadınla - metinde kim olduğu meçhul olan anonim bir kişi olarak beliren - adam arasında erotik bir ilişki olduğu ya da büyük bir olasılıkla böyle bir şeyin gerçekleşeceği bilgisini verir okura. Ama kadın, başka bir insanla hiçbir türlü iletişime olanak tanımayacak ölçüde yabancılaşmıştır kendine olduğu gibi dış dünyaya da, dışarıdan gelecek hiçbir uyarana tepki verecek durumda değildir. Bu öyküde, "*algılamının yeni biçimini olası kılan bir dünyaya doğru sınırların aşılması çok hızlı ve her şeyden önce zorbaca gerçekleşir*" (Leskovar, 2005: 93) diyen Leskovar, metinden yapılan yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak, "*kafa olmaksızın algılanan dünyada*" kadın görme ve işitme duyularını büyük ölçüde yitirse de, kafaya atfedilen "*düşünme yetisi*"ni, "*duyumsama*" yetisi aracılığıyla "*tüm bir vücu(dun) üstlen(diğini)*" (Leskovar, 2005: 94) belirtir.

Kafasının kendisini terk etmesinin yarattığı şok nedeniyle, önce bedenini bile tam olarak hissedemeyen kadın, artık damarlarında gezen "*kani(n)*" devinimlerini hissetmeye başlamıştır; "*ama yine de kaya gibi sağlam dur(ur)*". *Vücudu kederle dolmaya başla(r) yavaş yavaş, soğuyup ağırlaş(ır).*" Bedenini bir "*keder*" sarmalamış, ruhunuysa "*korku*" kuşatmıştır çepeçevre. Odanın içinde yeniden huzursuzca gezinmeye başladığında, bedenini terk eden kafasıyla karşılaşır:

Yumuşak bir şey sıyırıp geçti bir kez boğazını. Onu elleriyle tutunca, saç olduğunu anladı. Eliyle yoklamaya devam etti ve daha önce asla hissetmediği bir dehşetle, havada asılı duran şeyin kendi kafası olduğunu anladı. Teni sıcak, dudakları nemliydi. Saçlar arkaya sarkıyordu uzunca. Dudaklarına dokundu ve onların kıpırdadığını ayımsadı: Kafası konuşuyordu. (s. 126)

Okuru daha öykünün en başında sarsıcı bir durumla karşılaştıran yazar, bu yitirilen kafayla karşılaşma sahnesinde son derece grotesk bir etki yaratarak okuru bir kez daha şaşırtmayı başarır. Kadının bedeninin dışında, "*havada asılı*" duran kafasına bakışı, kişinin kendi bedeninin dışına çıktığı, kendisine yukarıdan bir yerden baktığı us yarılmasının (şizofreni hastalığının) genel belirtilerinden birine benzediği için şizoid bakış olarak

adlandırılabilir. Kadının yabancılaşmasının alegorik bir şekilde okurun gözleri önünde canlandırılarak anlatıldığı bu noktada, öykü doruk noktasına ulaşır. Çünkü kadının tüm duygu ve düşünce dünyasını yönlendiren merkezi konumdaki kafasının, kendi bedeninin bir parçası olmaktan çıkarak bambaşka, tuhaf ve yabancı bir şey-e dönüştüğünü ortaya koyar ve aynı zamanda, kadının kendi benliğine yabancılaşma duygusunun ciddi bir ruhsal rahatsızlık boyutuna ulaştığını ele verir: Kadının kafasının bedenini terk etmesi ve bedensiz kafasının kendi kendine konuşması; onun kendi varlığından, kendi gerçeğinden ne derece koptuğunu, kendi aklına ve diline ne ölçüde yabancılaştığını ortaya koyar. İnsan dil ile düşündüğü için, kafanın kendi kendine konuşması kadının kendi düşüncelerine / aklına / gerçeğine yabancılaşmasını vurgular bir nitelik taşımaktadır. Kadın, kafasıyla / aklıyla bağlantısını yitirdiği için, konuşanın kendisi değil, bizzat - kendi dışında olan - kafası olduğunu düşünmektedir. Yabancılaşma duygusunun öncelikle kişinin kendini eylemlerinin eyleyeni hissetmeme durumuyla irasallaştığını belirten Fromm da, uç noktaya varan yabancılaşma deneyimini bir tür ruh hastalığı olarak nitelendiriyor:

Kişi kendine olduğu gibi, en yakın olduğu kişiye de yabancılaşmıştır. Diğerlerini ve kendisini, gerçekte oldukları gibi algılamaz, tersine içinde faaliyet halinde olan bilinçdışı güçlerin biçimini bozduğu şekilde görür. Tümüyle yabancılaşan insan, ruh hastasıdır; kendi yaşantısının odak noktası olmaktan tümünden kopmuştur. * (Fromm, 1993 : 110)

Kadın "umutsuz"dur, "öfkeli"dir bu durumdan dolayı, ancak tam da yabancılaşma duygusundan dolayı "tüm bunları yine de belli bir mesafeden hisset(mektedir)." Daha önce kapının zilini duyamayacak durumda olduğu bilgisiyle, kadının dış dünyaya yabancılaşması vurgulanmıştır. Burada da, kadının -bedeninden ayrı düşmüş olan- kafasının, yani aslında kendi konuşmasını anlamadığı verisi, kadının iç dünyasına yabancılaşmasının altını çizer. Artık kendisiyle ve çevresiyle ilişkisini tümünden yitiren "kadının içine hiçbir ses gir(mez)..., iyice endişele(nir), ama hiçbir şey duy(maz)." Yazarın, kadının çok kaygılandığını bildirdiği bu noktada, kişiye aidiyeti bildiren iyelik zamirini kullanmayışı da, yani (kadının) kafasının yerine, yalnızca "Kafayı, kendisinin dışında duran kafasını salladı" şeklindeki söylemi, buradaki grotesk etkiyi iyice arttırmaya hizmet eder. Burada ayrıca, öykünün başından tam da buraya kadar metne yerleştirilmiş olan, kadının içinde bulunduğu ruhsal durumu açığa çıkaran

* Tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

söylemleri toplamak yerinde olacaktır: "*Korkuyla*", "*umarsızca*", "*telaşla*" (s. 125), "*huzursuzca*", "*kederle*", "*korku*", "*dehşetle*", "*umutsuz, öfkeli*" ve "*endişelendi*" (s. 126). Görüldüğü gibi – genellikle zarf niteliğinde kullanılan – bu ifadelerden hiçbiri, semantik açıdan olumlu bir nitelik taşımaz ve öyküyü, içine hiçbir köşesinden ışık sızmayan karanlık bir çerçevenin içine yerleştirir.

Metnin sonlarına doğru kadın, kendisinden 'yukarıda' duran kafasıyla bedenini birleştirmek için "*sandalyeler çekip geti(rir) oraya, kitaplarla yastıklar, ve (hepsinin) üzerine çı(kar), ama hiçbir denemesinde, kafasına uygun mesafeye erişeme(z)*" (s. 126). Kadının kafasının, bedeninden yukarıda olduğunu ve kafasıyla yeniden bir araya gelmek / bu durumu aşmak için ne kadar çabalasa da başarılı olamadığını belirten yazar, onun öncelikli olarak yaşamıyla uzlaşmadığını, kafasının yaşadığı / yaşamak zorunda kaldığı yaşamın uzağında / üzerinde düşüncelerle dolu olduğunu imler. Bu noktada, metnin kaleme alındığı tarih de göz önüne alındığında; ana figürün, içinde yaşadığı savaşçı çağın akıl almaz kıyım ve yıkımlarıyla dolu gerçeklikleriyle uzlaşmayan kafasının bedenini terk edişi, böyle bir çağ içinde yaşıyor olmak zorunluluğuna bir tür başkaldırı olarak okunabilirlik kazanır.

Sayırsız başarısız girişimden sonra, iyice yorulan kadın, "*fena bir şekilde yere dü(şer). Kafasına ulaşmaya çalışırken hiçbir işe yaramamış olan yığın tepesinde boylu boyunca yat(maktadır)*" (s. 126-127). Bu şeylerin arasında "*kitaplar*" da vardır. Gerçek yaşamı, gerçek dünyada olup bitenleri ya türlü bilimsel disiplinlerin düşünceleriyle ya da ikinci elden yaratılan kurmaca gerçekliğin dünyasında cereyan eden olaylarla anlaşılır kılmaya çalışan kitapların da, kadının kafasına erişme girişiminde "*hiçbir işe yaramamış*" şeyler arasında olması, yukarıda yaptığımız okumayı berkitir niteliktedir.

Öykü, "*Bir süre sonra artık hiç kımıldamıyordu. Kafası yavaşça sallanıyordu konuşurken ve kafanın uzun saçları, uyuyanın boğazını sıyırıp geçti*" (s. 127) şeklinde sona erer. Kadın yere kötü bir şekilde düşmüş ise, mantık açısından burada belirtildiği gibi, uyuyor değil, bayılmış olabilirdi. Yazar, neredeyse sonuna kadar fantastik bir öykü kimliği sergileyen metnin tam da sonunda, okura kadının uyuduğu bilgisini vererek, tüm bunlara bir düş, daha doğrusu kâbus olarak okunabilirlik kazandırır ve bu durumda da öykü, gerçekçi bir havaya bürünür. Normal yaşamında kendine ve çevresine karşı hissettiği bu yabancılaşma duygusu, bilinçdışını olduğu gibi yansıtan bir düşte / kâbusta kafasının koptuğu şekilde kılık değiştirmiş olarak çıkar karşısına. Lacan'ın, Hieronymus Bosch'un tablolarıyla örneklediği ve

Emer Kızıler, F. (2012). Hertha Kräftner'in "kafa" adlı öyküsünde yabancılaşma sorunsalı ya da "parçalanmış beden fantezisi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

genellikle düşlerde, en çok da kâbuslarda ortaya çıktığını belirttiği "*parçalanmış beden fantezisi*" kavramı, metindeki bu son veriyle öyküye iyice damgasını vurur.

Sonuç

Metnin ana figürü olan kadın, bedeninin örgensel bütünlüğünü yitirmiş, kendisinin ve dış dünyanın gerçekliğinden neredeyse tümüyle kopmuştur. Kendisine ve içine doğduğu çağın gerçekliklerine / dış dünyaya karşı hissettiği yabancılaşma duygusu o kadar uç noktaya varmıştır ki; adeta kafasının bedeninden ayrıldığını, kendi bedeninden ayrı, kendisinin dışında, hükmedemediği yabancı ve tuhaf bir şey'e dönüştüğünü hisseder.

Metnin izleği olan, ana figürün kafasının bedenini terk etmesi olgusu, ilk bakışta salt bireye özgü bir sorun gibi görünmesine karşın, yazara ve okura dönük eleştiri yöntemlerinden yararlandığımız çalışmamızda ortaya koymaya çalıştığımız gibi; aynı zamanda toplumsal, içinde yaşanılan zaman dilimine, o çağa özgü bir sorunu alegorik bir şekilde ifade etmektedir. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda, çağın hastalığı olarak nitelendirilebilecek olan 'yabancılaşma duygusu'dur bu sorun. Lacan'ın psikanalitik açıdan ele aldığı yabancılaşma olgusunun bir yansıması olarak bir tür "parçalanmış beden fantezisi" sunan bu izlek, bir bireyin kâbusu olduğu kadar bir toplumun da kâbusudur. Tam da bu nedenle, kadının bir başka uzvunun değil de, kafasının bedenini terk etmesi izleği; Aydınlanma Çağı'na damgasını vuran bir kültürün, tam bir yüzyıl sonra - gaz odaları ve toplama kamplarıyla - adeta bir Karanlık Çağ yaratmasıyla, sonradan dünyanın "süper gücü" konumuna gelen bir ülke tarafından insan türünü yok etme tehdidi taşıdığı bilinmesine rağmen -olumsuz etkileri hala süren- atom bombasının kullanılmasıyla bir korku / dehşet dönemi olarak nitelendirilebilecek olan 20. yüzyılın akıl almaz / akıldışı gerçeklikleriyle uzlaşamayan bir kafa'nın, böyle bir çağ içinde yaşıyor olmak zorunluluğuna bir tür başkaldırısı olarak okunabilirlik taşır.

Kaynaklar

ALTMANN, Gerhard. (2001), "Sonsöz" (İçinde: Kräftner H. (2001), *Kühle Sterne*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, s. 343-348).

BOWIE, Malcolm. (2007), *Lacan* (çev. V. P. Şener), Dost Yay., Ankara.

FLIEDL, Konstanze (1998), "Kopflöse Frauen. Beispiele aus Texten österreichischer Autorinnen" (yay. haz. Friedberg Aspetsberger), *Hier spricht der Dichter. Wer? Wo?*

Emer Kızıler, F. (2012). Hertha Kräftner'in "kafa" adlı öyküsünde yabancılaşma sorunsalı ya da "parçalanmış beden fantezisi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Zur Konstitution des dichtenden Subjekts in der neueren österreichischen Literatur, Studien Verlag, Innsbruck-Wien. (İçinde: Vivenz, Christoph (2008), "Hertha Kräftner, Der Kopf" (yay. haz. K. Tiwald), *Berührungen*, Edition Lex Liszt 12, Austria, s. 154).

FROMM, Erich (1993), *Wege aus einer kranken Gesellschaft*, Deutscher Taschenbuch Verlag, Stuttgart.

HEGEL, Georg. W. F. (1907), *Theologische Jugendschriften* (yay. haz. H. Nohl), Tübingen. (İçinde: Marcuse, H. (1989), *Us ve Devrim* (çev. A. Yardımlı), İdea, İstanbul, s. 29).

DAEMMRICH Horst, S / DAEMMRICH Ingrid. G. (1995), *Themen und Motive in der Literatur*, UTB Francke Verlag, Tübingen und Basel.

JENS, Walter (1984), *Statt einer Literaturgeschichte Dichtung im 20. Jahrhundert*, Artemis & Winkler Verlag, Düsseldorf / Zürich, Hamburg.

KAFKA, Franz (1996), *Değişim* (çev. K. Şipal), Cem Yay., İstanbul.

KRAEFTNER, Hertha (2001), *Kühle Sterne*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.

LACAN, Jacques (1977), *Esrits. A Selection* (İng. ye çev. A. Sheridan), Tavistock, Norton. (İçinde: Bowie, M. (2007), *Lacan* (çev. V. P. Şener), Dost Yay., Ankara)

LESKOVAR, Veronika (2005), *Die fabelhafte Welt der Hertha Kräftner*, Edition Präzens, Wien.

MARCUSE Herbert (1990), *Tek Boyutlu İnsan* (çev. A. Yardımlı), İdea Yay., İstanbul.

MARX, Karl / ENGELS, Friedrich (1955), "Ökonomisch-philosophische Manuskripte", *Kleine ökonomische Schriften*, Berlin: ? . (İçinde: Marcuse, Herbert (1989), *Us ve Devrim* (çev. A. Yardımlı), İdea Yay., İstanbul, s. 226)

PETRIK, Dine (2008), "Und das heisst Mädchen sein", (yay. haz. K. Tiwald), *Berührungen*, Edition Lex Liszt 12, Austria, s. 22-34.

VIVENZ, Christopf (2008), "Hertha Kräftner, Der Kopf" (yay. haz. K. Tiwald), *Berührungen*, Edition Lex Liszt 12, Austria, s. 147-155.

ZEYRINGER, Klaus (2008), *Österreichische Literatur seit 1945*. Studien Verlag, Innsbruck.